

Aki lámpás maradt mindörökre

Gárdonyi Géza Agárdon született
1863-ban, és nyolcvan éve,
1922. október 30-án halt meg
Egerben, ahol 1897-től „remeteként”
élt. A híres várban temették el.

BÍRÓ ZOLTÁN

Irodalmunk egyik legkiemelkedőbb alakja néptanító volt, abból a nemes fajtából való, aki ezt a küldetést, a gyakran nyomorúságos, elmáradott körülmények között élő parasztyerekek tanítását, nevelését sem tartotta kisebb feladatnak az életben, mint akár a tudomány, akár a művészetek valamelyik ágának magas szintű művelését. A néptanító sorsát és elhivatottságának értelmét, nagyságát állítja olvasói elé *A lámpás* című művében. E művének címét évszázadon át idézték fel újra meg újra úgy, mint a tanítói hivatás lényegének tökéletes kifejezését. Népszerű lett falusi-paraszti zsánertörténeteivel is, és *Az én falum* című novellagyűjteményében megrajzolta a korabeli magyar paraszti életet, még ha nem is olyan teljességgel és realizmussal, mint majd a XX. században Móricz Zsigmond. Igyekezett írói nyelvezetét is gyarapítani, hitelesebbé tenni a népköltészet tanulmányozása által is.

Nagy sikert arattak történelmi regényei: *A láthatatlan ember*, az *Isten rabjai* és mindekelőtt az *Egri csillagok*. Ez utóbbi regénye mindmáig a legismertebb és a legnépszerűbb magyar ifjúsági-történelmi regény, melynek szellemén, emberséges szemléletén, ugyanakkor izgalmas, kalandos cselekményszövése nemzedékek nevelkedtek, töltődtek fel egészséges nemzeti érzülettel. Népszerűségét növelte a Nemzeti Színházban bemutatott, *A bor című* színműve is.

Gárdonyi Géza – bár az évszámok szerint már a XX. században írta műveit – valójában még a XIX. századi ember lelkiületével és erkölcsével élt. Idealista volt, naivan romantikus lélek, és ez tükröződik írásaiban is. Líraisággal teli prózája, de humora is erről tanúsodik. Ám mindez nem jelenti azt, hogy ne lett volna írói látása a maga korához illő. Kortársaihoz hasonlóan jól látta a századforduló elembertelenedő világát. Az öreg tekintetes című műve már azt a világot mutatja be, amelyben az ember értékét a pénz értéke váltja fel. A gyermeke és házastársa által faluról a városba csalt „öreg tekintetes” története a pénzéhes új ifjúság és az előző, még eszményekkel és erkölcsökkel élő nemzedék egymás iránti értetlenségének története, amelyben az ember és az emberség a vesztes: az „öreg tekintetést” becsapják, kihasználják, belekényszerítik egy számára képtelen élet-

ARCHIV FELVÉTEL

A fiatal Gárdonyi, pesti újságíró korában

helyzetbe, míg végül öngyilkosságba nem kergetik. Gárdonyinak ez a műve már a mai emberhez is szól, a mai életéről is van mondanivalója.

Gárdonyi „egri remeteként” halt meg, magánéleti megpróbáltatások, és a pusztító első világháború átétele után. Élete az életműben teljesedett ki, mint anyni más író esetében. Ez az életmű sikeres volt, népszerűsége Jókai vagy Mikszáth népszerűségével vetekedett. Legértékesebb darabjait a múltó idő sem tudta kikezdeni.